

વિચારો અને લખો :

કોયડાને ચિત્રો સાથે જોડો. આપેલી જગ્યામાં રમતનું નામ લખો.

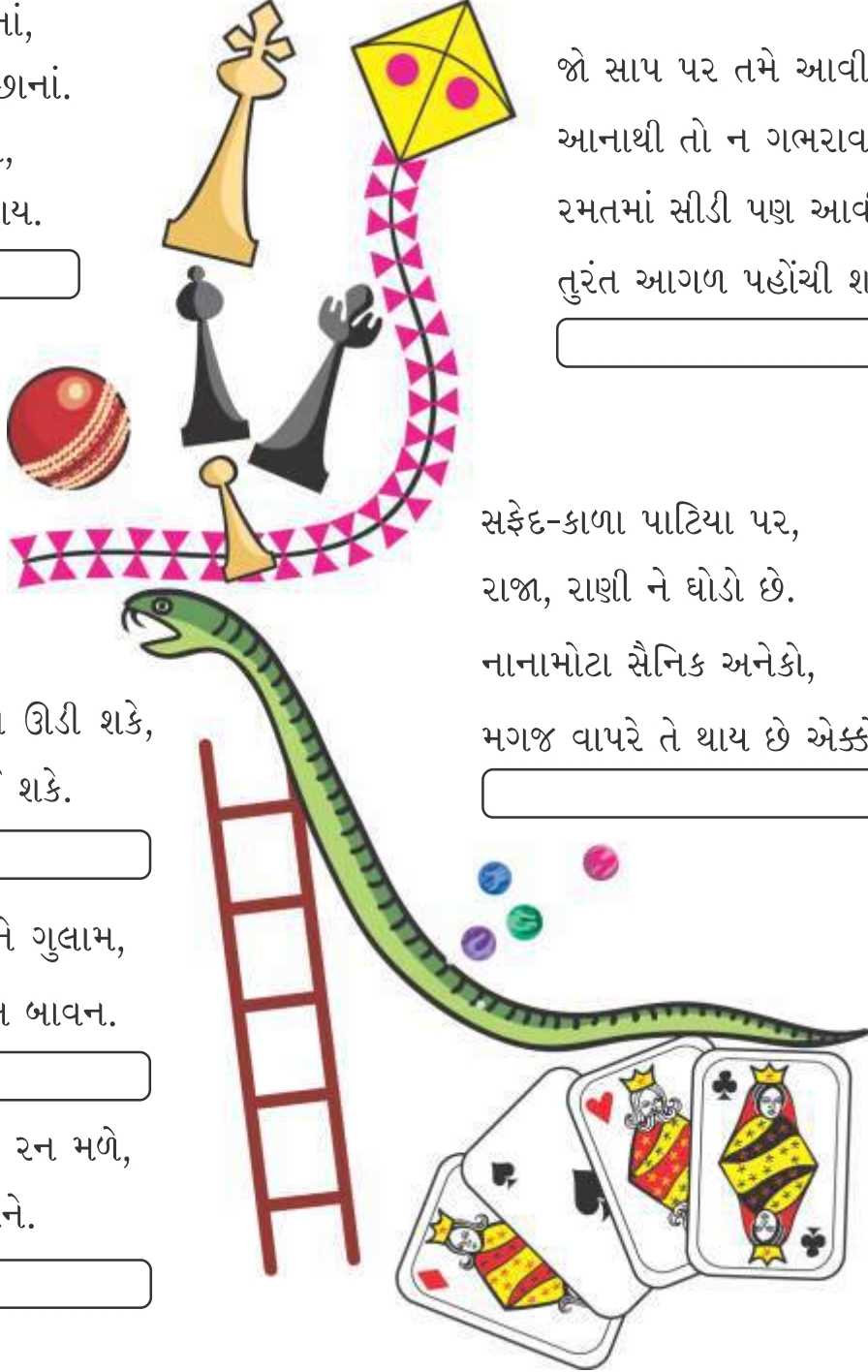
કાચના એ કંચા નાનાં,
જે જીતે એ રહે ન છાનાં.
જે કંચાને તાકી જાય,
એ વિજેતા જાહેર થાય.

જો સાપ પર તમે આવી જાવ,
આનાથી તો ન ગભરાવ.
રમતમાં સીડી પણ આવી જાય,
તુરંત આગળ પહોંચી શકાય.

તેને પાંખો નથી પણ ઊડી શકે,
દૂર-દૂર સુધી એ જઈ શકે.

રાજા, રાણી, એક્કો ને ગુલામ,
બધાં મળીને થાય કુલ બાવન.

ચોગ્ગા અને છક્કાના રન મળે,
રન મળે તો શતક બને.

સફેદ-કાળા પાટિયા પર,
રાજા, રાણી ને ઘોડો છે.
નાનામોટા સૈનિક અનેકો,
મગજ વાપરે તે થાય છે એક્કો.

બાળકોએ પાઠમાં દર્શાવેલી અમુક રમત રમી હશે. કેટલીક રમતો તેમણે જોઈ હશે, સાંભળી હશે, વાંચ્યું હશે અથવા ચલચિત્રોમાં રમાતી જોઈ હશે. આ બધી તમારી ચર્ચામાં લઈ શકો છો.

રમત રમવા ઉપરાંત, તમને બીજું શું કરવું ગમે છે ?

રંગ પૂરો :

તમારા કુટુંબના સભ્યો બીજું શું કામ કરે છે ? તમારા કુટુંબના સભ્યો નવરાશની પળોમાં શું કરે છે ? તે ચિત્રોમાં રંગ ભરો. જરૂર જણાય ત્યાં ચિત્ર દોરો અને લખો.

વાંચવું

સીવણકામ અને ભરતકામ કરવું

નૃત્ય કરવું

વાતો કરવી

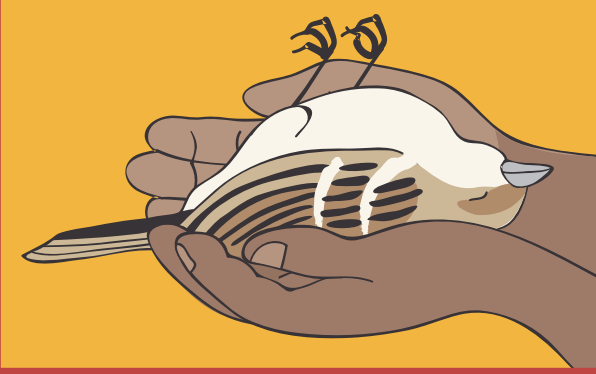
છોડની સંભાળ રાખવી

ટપાલટિકિટ સંગ્રહ કરવી

છતના પંખામાંથી ટક્... અવાજ આવ્યો હતો. બધાંએ અવાજ સાંભળ્યો. કલ્યાણીએ બૂમ પાડી : “જુઓ, જુઓ એક પંખીને ઈજા થઈ.” પિટરે તરત જ ઊભા થઈ, પંખીને પકડી લીધું. પંખી પીડાતું હતું.

નવજોત અને હરભજન ઝડપથી વાટકામાં પાણી લાવ્યા. પિટરે ખૂબ જ પ્રેમથી પંખી પર હાથ ફેરવ્યો. તેઓએ પંખીની ચાંચ આગળ વાટકો ધર્યો. પંખીએ થોડું પાણી પીધું. તે પાંખો હલાવતું હતું. નવજોતે બધાંને પાછું ખસી જવા કહ્યું. બધાંએ જોયું, પંખી ઊડવાની મથામણ કરતું હતું.

થોડી જ વારમાં, પંખી ઊડી ગયું.

બીજા દિવસે શાળામાં બાળકોએ એક પંખીને વર્ગખંડમાં ઊડતું જોયું. બધાંને જાણવું હતું કે, આ ઈજા થઈ હતી એ જ પંખી હતું કે બીજું. તેઓએ જલદીથી પંખો બંધ કરી દીધો. પંખીને જોવા તેઓ તાળી પાડવા માંડ્યાં.

યાદ કરો અને લખો :

એકમની વિગતને આધારે નીચે આપેલ વાક્યોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવો :

- ☒ પંખી ઊડી ગયું.
- ☐ પંખીને પંખાથી ઈજા થઈ હતી.
- ☐ પિટરે પ્રેમથી પંખી પર હાથ ફેરવ્યો.
- ☐ બાળકોએ પંખીને વર્ગખંડમાં ફરતું જોયું.
- ☐ નવજોત અને હરભજન જલદીથી વાટકામાં પાણી લઈ આવ્યા.

શંકરની બિલાડી :

શંકર ખૂબ જ ખુશ છે. એના ઘરના વાડામાં બિલાડીએ ચાર બચ્ચાંને જન્મ આપ્યો છે. શંકર તેનો નવરાશનો સમય તેમની પાછળ પસાર કરવા લાગ્યો.

એક સવારે શંકર બિલાડીના રડવાના અવાજથી ઊઠી ગયો. તે વાડા તરફ દોડ્યો. તેણે જોયું બિલાડી રડતી-રડતી ત્રણ બચ્ચાંને પંપાળતી હતી. એક બચ્ચું ખોવાયું હતું. શંકર વાડાની બહાર ગયો. તેની બહેન માલિની એક બચ્ચાને રમાડી રહી હતી.

શંકરે માલિનીને વાડામાં બોલાવી. માલિનીએ જોયું, બિલાડી બચ્ચાં માટે જ રડતી હતી.

વિચારો અને કહો :

- બિલાડીનો અવાજ કેવો હોય છે ?
- તમને ક્યાં પ્રાણી ગમે છે ? કેમ ?

પ્રાણીઓની લાગણીઓની ચર્ચા બાળકોને તેમના પ્રત્યે સંવેદનશીલ બનાવશે.

મીનુની ગાય :

મીનુને ગાય છે. ગાયનું નામ ગંગા. મીનુ ગંગાને ચરાવવા રોજ ખેતર લઈ જાય છે.

એક દિવસ ઝડપથી આવતું સ્કૂટર ગંગા સાથે અથડાયું. તેના પગને ઈજા થઈ. પગના ઘામાંથી ખૂબ જ લોહી નીકળતું હતું.

વિચારો અને કહો :

મીનુના કુટુંબના લોકો શું કરશે ?

જુઓ અને લખો :

❖ ચંદુ ધોબી તેના ગધેડાનું ખૂબ જ ધ્યાન રાખે છે. ગધેડો પણ તેનાં ઘણાં કામ કરે છે.

ચિત્રો જુઓ અને ચંદુ તેના ગધેડા માટે શું કરે છે. તે લખો :

વિચારો અને લખો :

❖ તમારા ઘર કે પડોશમાં કોઈના ઘેર પાલતુ પ્રાણી છે ? ક્યું ?

❖ તમારા પાલતુ પ્રાણીનું નામ શું છે ?

❖ તમે તમારા પાલતુ પ્રાણી માટે શું કરો છો ? જ્યારે એ -

◆ ભૂખ્યું હોય

◆ કોઈ એને ખીજવે

◆ ઈજાગ્રસ્ત થાય

◆ ઠંડી કે ગરમી અનુભવે

❖ યાદ કરો અને લખો :

ઘણાં લોકો પાલતુ પ્રાણી રાખે છે. તેમનું ધ્યાન પણ રાખે છે. નીચે કોષ્ટકમાં આવાં પ્રાણીઓનાં નામ આપ્યાં છે. ખૂટતી વિગત લખો :

પ્રાણીનું નામ	આપણે તેને કેમ રાખીએ છીએ ?
કૂતરો	
	તે દૂધ આપે છે.
	તે ગાડું ખેંચે છે.
બિલાડી	
મરઘી	
માછલી	
	આપણે તેને ખૂબ પસંદ કરીએ છીએ.
મધમાખી	

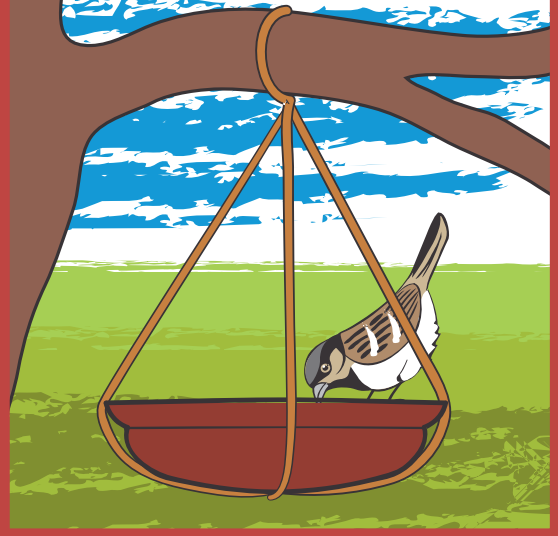

ઘણાં લોકો પાલતુ પ્રાણી રાખે છે અને તેમનું ધ્યાન પણ રાખે છે. વિવિધ પ્રાણીઓના ખોરાક લેવાની ટેવોના અવલોકન સાથે સજીવો પર્યાવરણમાં એકબીજા પર નભે છે, એ બાળકોને સમજાવવા ચર્ચા કરવી.

પંખી-પરબ :

મોટા મોઢાવાળું માટીનું વાસણ લો. માટીના વાસણને બાંધી દો. ચિત્રમાં બતાવ્યા મુજબ લટકાવો. વાસણમાં થોડું પાણી ભરો અને તેને વૃક્ષની ડાળી સાથે અથવા હૂકની મદદથી તમારા ઘર કે શાળામાં લટકાવો. દરરોજ તેમાં પાણી ભરો. ક્યું પંખી પાણી પીવા આવે છે તેનું અવલોકન કરો.

વિચારો અને લખો :

❖ આપણી જેમ પંખીઓને પણ જીવવા માટે પાણીની જરૂર છે. ઘણી બધી વસ્તુઓ માનવીઓ અને પ્રાણીઓ બંનેને જરૂરી છે. આવી ત્રણ વસ્તુઓનાં નામ લખો :

ક્રમ	માનવીને ઉપયોગી	પ્રાણીને ઉપયોગી
૧.		
૨.		
૩.		

વિચારો અને કહો :

આપણે વિવિધ ખોરાક ખાઈએ છીએ. તેવી જ રીતે, પ્રાણીઓ પણ વિવિધ ખોરાક ખાય છે.

બાળકોને પંખી-પરબ બનાવવા મદદ કરો. પંખી-પરબને ઘરની બહાર કે શાળામાં સૌ જોઈ શકે તે રીતે રાખો. બાળકો પંખીનું નજીકથી અવલોકન કરી શકે અને તેમના વિશે વધુ જાણે તે માટે પ્રયત્ન કરવાનું રાખવું.

- ❖ તમે કોઈ પ્રાણીને ખવડાવ્યું છે ?
- ❖ કોઈ પ્રાણીને ખવડાવતા તમે જોયા છે ?

તમે જે પ્રાણીને ખવડાવ્યું હોય તેનું નામ	શું ખવડાવ્યું ?
---	-----------------

વિચારો અને લખો :

- ❖ પંખીને શું ખવડાવી શકાય?
- ❖ તમે ક્યાં પંખીઓને ખવડાવ્યું ?
- ❖ બાળકો સૌથી વધુ ક્યા પંખીને ખવડાવે છે ?
- ❖ તમારી પાસે યાદીમાં આ નામ છે ? શોધો, તે શું ખાય છે ?

ઉંદર	વંદો	ભૂંડ	ચામાચીડિયું	કાગડો
ખિસકોલી	વાંદરો	કરોળિયો	ગરોળી	

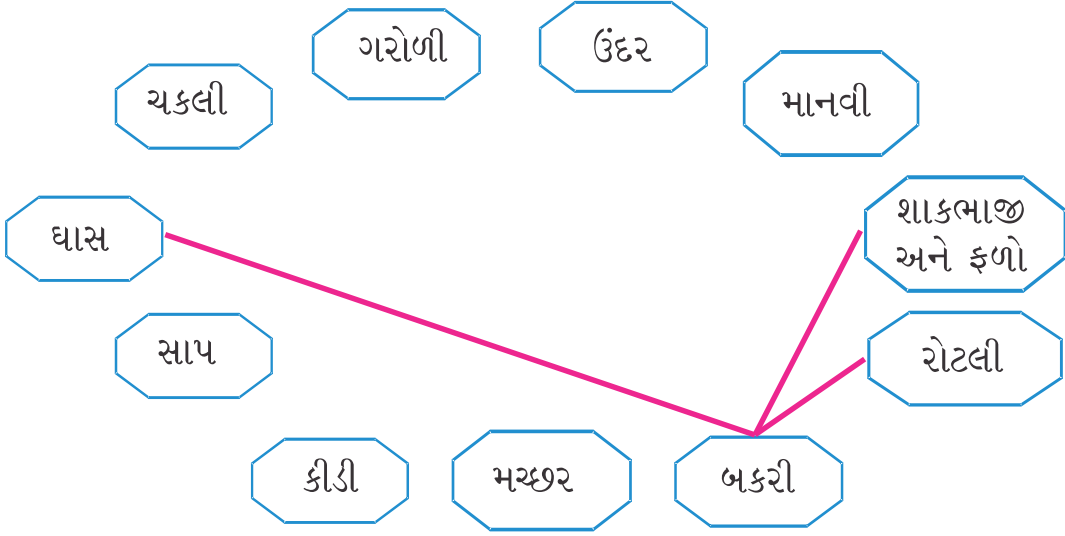
વિચારો અને લખો :

- ❖ કોઈ પ્રાણી કે પંખીએ તમારો ખોરાક ખાઈ લીધો હોય તો તે અંગે લખો.

સમજો અને જોડો :

કોણ શું ખાય છે ? જુદા-જુદા રંગની લાઈન દોરી જોડો.

યાદ કરો અને લખો :

પ્રાણીઓનાં નામ લખો :

તમે અડક્યા છો	તમે અડક્યા નથી, પણ અડી શકો છો	તમે અડી શકવાના નથી
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

આપણે ઘણાં પ્રાણીઓની નજીક કરડવાના કે નુકસાન થવાના ડરથી પાસે જતાં નથી. ઘણાં પ્રાણીઓને આપણે અડી શકીએ છીએ. તે આપણાં ઘરમાં કે આપણી આસપાસ રહે છે. તેમાંનાં કેટલાંક પ્રાણીઓ આપણી મદદ કરે છે.

પ્રાણીને અડવું, તેને પ્રેમથી પંપાળવું અને બીજવું નહિ તે બાળકો સાથે ચર્ચા કરી શકાય છે. બીજા પૃષ્ઠ પર આપેલ ચિત્ર પ્રકૃતિમાં સંતુલન દર્શાવે છે. બાળકોને તે સાદી અને સરળ રીતે તે વર્ગીકૃત કરી સમજાવવું જરૂરી છે.

રાણીનો બગીચો

નીચેનાં ચિત્રો વાંચો અને વર્ગમાં ચર્ચા કરો.

કેટલા રે કેટલા ?

ચાલો, એક રમત રમીએ. તમે આ રમતથી પરિચિત છો. બધાં વર્તુળમાં ઊભાં રહો.

એક બાળક વર્તુળમાં વચ્ચે ઊભું રહે. હવે તાલ વાગશે. જ્યાં સુધી તાલ વાગે ત્યાં સુધી દરેક બાળકે વર્તુળમાં દોડવું.

જે બાળક તાલ વગાડી રહ્યું છે, તે અચાનક સંગીત વગાડવાનું બંધ કરી દેશે અને એ મોટેથી કોઈ એક સંખ્યા બોલશે જેમ કે બે, ચાર અથવા પાંચ.

જે સંખ્યા બોલાય, તેટલી સંખ્યામાં બાળકો જૂથ બનાવશે.

જે બાળકો કોઈ પણ જૂથમાં જોડાઈ ન શક્યાં હોય, તેઓ એ રમત છોડી દેશે.

રમતમાં બે બાળકો રહે, ત્યાં સુધી આ રમત રમી શકાય.

વિચારો અને કહો :

✧ આવો, આ રમત વિશે વાત કરીએ

- ◆ તમને જ્યારે જરૂરી સંખ્યાના જૂથમાં જોડાવાનું કહ્યું ત્યારે તમે શું કર્યું ?
- ◆ તમે કોઈ જૂથમાં જોડાઈ શક્યા નહિ, તો કેવો અનુભવ થયો ?
- ◆ તમે કેમ કોઈ એક જૂથમાં ન જોડાઈ શક્યા ?
- ◆ શાળામાં તમને કોની સાથે વધારે ગમે ? શા માટે ?
- ◆ તમારે કાયમ એકલા રહેવાનું હોય તો કેવું લાગે ?

રમત 'કેટલા રે કેટલા' માં સંગીત વગાડવું અને સંખ્યા બોલાવવી એ કોઈ પણ કરી શકે. બાળકોની સંખ્યાના આધારે જૂથમાં કેટલા વધારે અથવા ઓછી સંખ્યા હોય તે બોલી શકાય.

આપણે બધાં એકલા રહેવાના બદલે લોકો સાથે રહેવાનું પસંદ કરીએ છીએ. આપણે હંમેશાં જૂથમાં રહીએ છીએ. ચાલો, આવું એક જૂથ જોઈએ-દેવેન્દ્ર અને મંજુલાનો પરિવાર. ફોટામાં સાથે દિવ્યા અને માનવ.

આ બધાં લોકો એકબીજાં સાથે કેવી રીતે જોડાયેલાં હશે ?

તમે ચિત્રમાં જોયું તે એક જ પરિવારનો ફોટો છે. આપણે અવારનવાર આવા કુટુંબનાં ચિત્રો અથવા ફોટા જોઈએ છીએ. આવા ફોટા આપણે ક્યાં જોઈએ છીએ ? શું બધાંના કુટુંબમાં આટલા જ સભ્યો હોય છે ? શું બધાંના પરિવાર એકસરખા જ હોય છે ? ચાલો, થોડા પરિવાર વિશે વાંચીએ.

સીતા :

સીતા સુરત શહેરમાં રહે છે. તેઓ તેમના વડીલોના મકાનમાં રહે છે. તેનાં દાદા, દાદી, નાના કાકા અને ફોઈ નીચેના ભાગમાં રહે છે. પહેલા માળના એક ભાગમાં, સીતાબેન તેનાં માતા-પિતા અને નાની બહેન ગીતા સાથે રહે છે. બીજા ભાગમાં તેના મોટા કાકા તેમનાં ત્રણ બાળકો સાથે રહે છે. સીતાની મોટી કાકી થોડા મહિનાઓ પહેલાં જ મૃત્યુ પામ્યાં હતાં.

પાઠ-પમાં કરેલી કુટુંબ વિશેની ચર્ચા ધ્યાનમાં લેવી સારી રહેશે. વર્ગમાં બાળકોનાં કુટુંબોની વિવિધતા વિશે વાત કરી આ પાઠથી પરિચિત કરી શકાય.

તેના મોટા કાકા અને કાકી અગાસી પરની એક રૂમમાં રહે છે. તેઓનાં નવાં લગ્ન થયાં છે.

સાંજે જમતા પહેલાં સીતાની માતા બધાં બાળકોને ભણાવે છે.

નીચેના માળે કુટુંબના બધા સભ્યો માટે એક જ રસોડામાં જમવાનું બને છે. તેઓ બધાં પ્રયત્ન કરે છે કે, સાંજનું જમવાનું સાથે જ જમે. સીતાનાં કાકાની નાની છોકરી સીતાની મા જોડે જ સૂએ છે. સવારમાં સીતા તેને શાળાએ જવા માટે તૈયાર કરે છે.

વિચારો અને કહો :

- ❖ સીતાના પરિવારમાં કોણ-કોણ છે ?
- ❖ અલગ અલગ સભ્યોના પરિવારમાં કેવા સંબંધો છે ?
- ❖ છેલ્લા વર્ષમાં તમારા કુટુંબ/પરિવારમાં શું બદલાવ આવ્યા છે ?

તારા:

તારા તેની માતા અને નાના સાથે રાજકોટમાં રહે છે. તેની માતા મીનાક્ષીએ લગ્ન કર્યા નથી. તેમણે તારાને દત્તક લીધી છે. મીનાક્ષી સવારે ઑફિસ જાય છે અને સાંજે આવે છે. જ્યારે તારા શાળાએથી આવે છે ત્યારે તેના નાના તેની સંભાળ રાખે છે. નાના તેને જમાડે છે, ગૃહકાર્યમાં મદદ કરે છે અને તેની સાથે રમે પણ છે.

તમારે બાળકો સાથે ખૂબ જ સાવધાન અને સંવેદનશીલ રહેવું પડશે. નશીલા પદાર્થોનું સેવન ન કરવાની સલાહ આપવી. નશીલા પદાર્થોના સેવનથી થતી અસરોની વર્ગમાં ચર્ચા કરો.

રજાઓમાં તેઓ ત્રણે દૂર જગ્યાએ ફરવા જાય છે અને મજા માણે છે. કોઈ સમયે તારાની માસી, માસા અને તેમનાં બાળકો પણ તેમનાં ઘરે આવે છે. આ સમયે એકબીજાં સાથે તેઓ લાંબો સમય પસાર કરે છે અને વાતો પણ કરે છે.

વિચારો અને કહો :

- ❖ તારાની દેખભાળ કોણ રાખે છે ? કેવી રીતે ?
- ❖ કુટુંબના સભ્યો ભેગા મળીને કઈ-કઈ વાતો કરે છે ?

❖ રેહાના અને હબીબ :

રેહાના અને હબીબ શહેરમાં રહે છે. બંને નોકરી કરે છે. હબીબ સરકારી ઓફિસમાં કલાર્ક છે અને રેહાના શાળામાં ભણાવે છે. હબીબના પિતાજી નિવૃત્તિ પછી તેમની સાથે રહે છે. સાંજે તેઓ ત્રણે સાથે બેસીને ટેલિવિઝન જુએ છે. તેમને ચર્ચા

જોવી પણ ગમે છે. રજાઓમાં પડોશમાંથી બાળકો તેમના ઘરે આવે છે અને ખૂબ જ મજા કરે છે. તેઓ રમતો રમે, બહાર જાય અને ક્યારેક નાટક અને ચલચિત્રો પણ જુએ.

વિચારો અને કહો :

- ❖ આ કુટુંબમાં બીજા કોણ-કોણ છે ?
- ❖ ટેલિવિઝનમાં તમને શું જોવું ગમે છે. કેમ ?
- ❖ કેવી રીતે કુટુંબના સભ્યો ભેગા થઈ મજા કરે છે ?

એવું પણ બને કે કેટલાક કુટુંબના સભ્યો કેફી દ્રવ્યોનું સેવન કરતાં હોય પણ આવી આદતના શિકાર બાળકો ન બને તેનાથી બચાવવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

કેતન :

કેતન, તેના પિતા, કાકા અને પિતરાઈ ભાઈઓ સાથે અમદાવાદની કોલોનીમાં રહે છે. કેતન અને તેના ભાઈઓને અમદાવાદ ભણવા માટે આવવું પડ્યું. તેના પિતા અને કાકા અહીં કામ કરે છે.

બધા ભેગા મળીને ઘરકામ કરે છે. કેતનના કાકાએ બનાવેલી રસોઈ દરેકને ગમે છે. કેતનના પિતા બજારમાંથી ખરીદી કરી લાવે છે. તેઓ થોડા પૈસા કેતનના દાદાને નિયમિત ગામડે મોકલે છે. કેતનની માતા,

દાદા, દાદી, કાકી, નાનાં-મોટાં ભાઈ અને બહેનો તેઓના ગામડે રહે છે. વર્ષમાં એકવાર કેતન ગામડે જાય છે. તેની મા ગામડે રહે છે. કેતન અમદાવાદમાં રહે છે.

તે તેની માને ખૂબ યાદ કરે છે. તે એમને પત્ર પણ લખે છે.

વિચારો અને કહો :

❖ કેતનના કુટુંબના સભ્યો એકબીજા સાથે કેવી રીતે સંપર્કમાં રહે છે ?

❖ કેતનના કુટુંબના કયા સભ્યો શહેરમાં અને કયા સભ્યો ગામડામાં રહે છે ? કેમ ?

કિષ્ના અને કાવેરી :

કિષ્ના અને કાવેરી તેના પિતા સાથે રહે છે. તેની માતા બીજા શહેરમાં રહે છે. સવારે ત્રણેય સાથે જાય છે. કિષ્ના કાવેરીને શાળાએ છોડે છે, પછી કોલેજ જાય છે. તેમના પિતા દિવસે દુકાન જાય છે.

કાવેરી બપોરે શાળાએથી આવી જાય છે. તે ઘર ખોલે છે અને કિષ્નાની રાહ જુએ છે. કોલેજથી આવીને, કિષ્ના અને કાવેરી સાથે જમે છે.

કાવેરી તેનું શાળાનું ગૃહકાર્ય પતાવી રમવા જાય છે. પાછી આવી તે ભાઈ સાથે કેરમ રમે અથવા ટેલિવિઝન જુએ છે. જ્યારે તેના પિતા ઘરે આવે છે, ત્યારે તેઓ જમવાનું બનાવે અને સૌ સાથે જમે છે.

રજાઓમાં કાવેરી તેની માતા સાથે રહેવા જાય છે. કિષ્ના પણ ત્યાં થોડા દિવસ રોકાય છે. તેને પોતાના ઘરમાં રહેવું ગમે છે. તેની બધી વસ્તુઓ અને તેના પિતા પણ અહીં રહે છે.

વિચારો અને કહો :

❖ કિષ્ના તેની બહેનનું કેવી રીતે ધ્યાન રાખે છે ?

❖ કિષ્નાના કુટુંબમાં કઈ પ્રવૃત્તિમાં બધાં જોડાય છે ?

તમે કેટલાંક કુટુંબો વિશે વાંચ્યું. તમે પ્રશ્નોની ચર્ચા પણ કરી. કુટુંબ શું છે ? કુટુંબના પ્રકાર કયા-કયા છે ? આ વિગત અને ચર્ચાને આધારે તમે કેટલુંક નક્કી કરી શક્યા હશો.

વિચારો અને કહો :

અહીં આપેલ વિવિધ કુટુંબ વિશે ચર્ચા કરો.

પાઠમાં આપણે કુટુંબો વિશે થોડીક વાત કરી. તેના સિવાય, બીજા પ્રકારનાં કુટુંબો પણ હોય છે. આ વિવિધતા સમજવા માટે બાળકોને તેમના કુટુંબ વિશે બોલવા જણાવો.

તમારા કુટુંબમાં થતું હોય એવા વાક્ય સામે ☒ કરો.

❖ ઘરના બધા સભ્યો કામ કરે છે. ☐

❖ કુટુંબના સભ્યો એકબીજાને ખૂબ જ ચાહે છે. ☐

❖ ઘરના વડીલો જ કામ કરી નાણાં મેળવે છે. ☐

❖ કુટુંબના સભ્યો મોટા ભાગે એક જ ઘરમાં સાથે રહે છે. ☐

❖ કુટુંબના સભ્યો મોટા ભાગે એકબીજાને મળવા આવતાં હોય છે. ☐

❖ કુટુંબના સભ્યો તેમની વચ્ચે લડાઈ થાય તોપણ સાથે જ રહે છે. ☐

❖ કુટુંબમાં ખાસ કરીને બાળકો અને વૃદ્ધોનું ધ્યાન રાખવામાં આવે છે. ☐

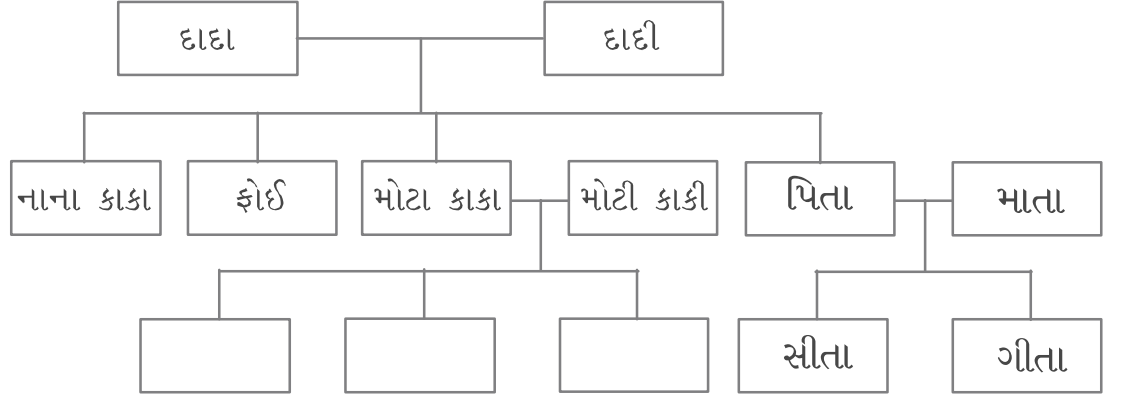
તમારા કુટુંબ વિશે બીજી વિગત વિચારો અને નીચે આપેલી જગ્યામાં લખો :

સીતાનું કુટુંબવૃક્ષ

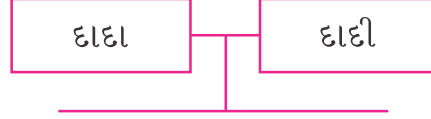
શું તમે કુટુંબને વૃક્ષનાં સ્વરૂપમાં વિચારી શકો ? સીતાનું કુટુંબવૃક્ષ અહીંયાં દોરેલું છે :

તમારું કુટુંબવૃક્ષ તૈયાર કરો. તેના માટે તમે મોટેરાંઓની મદદ લો. સીતાનું કુટુંબવૃક્ષ જુઓ. તમારું કુટુંબવૃક્ષ બનાવવા તે ઉપયોગી થશે.

સીતાનું કુટુંબવૃક્ષ

તમારું કુટુંબવૃક્ષ

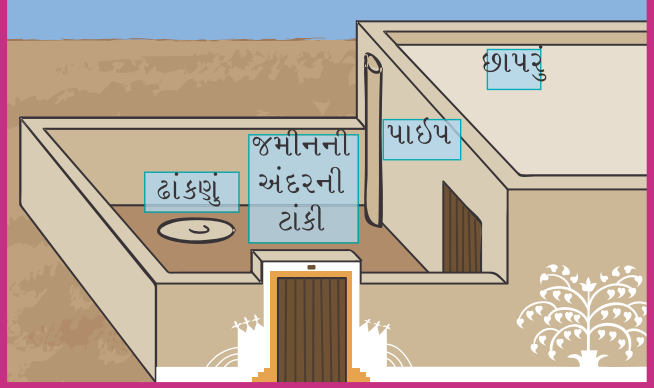
રાજસ્થાનના ગામની વાત છે. ગામનું નામ બાજલપુર. માધો, આ નાના ગામમાં રહે છે. અહીં ગામ તો ભાગ્યે જ દેખાય ! બધે રેતી જ જોવા મળે. જ્યારે રેતી ઊડતી ન હોય ત્યારે ક્યાંક ઘર જોવા મળે.

ઉનાળામાં અહીં પાણીની તંગી હોય. આ વર્ષ તો ખૂબ જ ખરાબ છે. અહીં વરસાદ જ પડ્યો નથી. તેની માતા અને બહેનને દૂર સુધી ચાલીને પાણી ભરવા જવું પડે છે. નજીકના તળાવમાં પાણી સુકાઈ ગયું છે. દરરોજ ચાર ઘડા પાણી ભરવામાં કલાકો જાય છે. તાપમાં ગરમ રેતી પર ચાલવાથી તેમના પગના પંજા બળી જાય છે. અરે! પગમાં ક્યારેક ફોલ્લા પણ પડી જાય છે.

ઉપરના દૃશ્યમાં સ્ત્રી જાતિની સભાનપણે પરંપરાગત ભૂમિકા બતાવી છે (પાણી ખેંચી લાવવું). સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે ભેદભાવ દૂર કરવા વર્ગખંડમાં આ વાતની ચર્ચા કરો.

ગામમાં પાણી ભરેલી ટ્રેન આવે છે. તે સમયે ગામમાં બધાં ખૂબ જ ખુશ થઈ જાય છે. માધોના પિતાજી તેમની ઊંટગાડી લઈને પાણી ભરવા જાય છે. પરંતુ આવું વારંવાર થતું નથી. લોકો પાણી માટે દિવસો સુધી રાહ જોતાં હોય છે.

ઘણાં લોકો વરસાદના પાણીનો સંગ્રહ કરે છે. આ માટે એક ખાસ પદ્ધતિ છે. જેને વરસાદી પાણીનો સંગ્રહ (RWH) કહે છે. જેમાં એક ટાંકી બનાવાય છે. શું તમે જાણો છો ટાંકી એટલે શું ? ટાંકી કેવી રીતે બનાવાય ?

ટાંકી બનાવવા વાડામાં એક ઊંડો ખાડો ખોદવામાં આવે છે. આ ટાંકો સિમેન્ટથી પાકો બનાવવામાં આવે છે. ટાંકીને ઢાંકીને રાખવામાં આવે છે. અહીંનાં ઘરનાં છાપરાં ત્રાંસાં રાખવામાં આવે છે. આ કારણે વરસાદના પાણીનો સંગ્રહ કરી શકાય છે. વરસાદનું પાણી પાઈપ દ્વારા ટાંકીમાં જાય. પાઈપના મોં પાસે ગળણી જોડેલી હોય છે. જેથી કચરો ટાંકીમાં ન જાય. આ પાણીને ચોખ્ખું કરી વપરાશમાં લેવાય છે.

વિચારો અને કહો :

પાણીની તંગીના કારણે લોકોને કેવી મુસીબતોનો સામનો કરવો પડે છે ?

❖ માધોના ઘરમાં પાણી કોણ લાવે છે ?

❖ શું પાણી સંગ્રહ કરવાની કોઈ બીજી પદ્ધતિ છે ?

❖ ટાંકીનું પાણી મોટે ભાગે પીવામાં ઉપયોગમાં લેવાય છે. કેમ ?

❖ શું તમારા ઘરમાં વરસાદના પાણીનો સંગ્રહ થાય છે ? જો હા તો કેવી રીતે ?

❖ માધોના ગામમાં લોકો પીવાનું પાણી ક્યાંથી ભરી લાવે છે ?

જો પાણી સંગ્રહ કરવાની જુદી- જુદી પદ્ધતિઓની બાળકો દ્વારા એકબીજા સાથે ચર્ચા કરવામાં આવે તો તેઓ પાઠ્યપુસ્તકની માહિતીને રોજિંદી જિંદગી સાથે જોડી શકે છે.

માધોની જેમ જ સરોજ પણ તેના ઘરમાં પાણીની તંગી અનુભવે છે. તે રામનગરમાં રહે છે. દિવસમાં માત્ર અડધા કલાક માટે જ પાણી આપવામાં આવે છે. વિસ્તારનાં બધાં લોકો એક જ નળ ઉપરથી પાણી મેળવે છે ! શું તમે વિચારી શકો છો, એને શું અગવડ થાય ?

વિચારો અને લખો :

❖ પાણી ન હોય તો શું અગવડ પડે ?

●	●
●	●

સરોજને નળથી પાણી ભરવાનું હોય છે. જ્યારે પણ તેને તક મળે તે પોતાનો ઘડો ભરે છે, ભલે પછી ટીપું-ટીપું પાણી મળે.

માપો અને લખો :

❖ કેટલી વારે ભરાશે ?

૧. એક ચમચી કેટલાં ટીપાંથી ભરાશે ?

૨. એક વાટકી કેટલી ચમચીથી ભરાશે ?

૩. એક ટબ કેટલી વાટકીથી ભરાશે ?

૪. એક ડોલ કેટલા ટબથી ભરાશે ?

તમે જોયું, આપણને ટીપે-ટીપે કેટલું પાણી મળે છે !

વિચારો અને લખો :

❖ વિચારો, નળ ટીપે-ટીપે લીક થાય તો કેટલું પાણી બગડે ?

વિચારો અને લખો :

❖ પાણી બચાવવાના કયા-કયા રસ્તા વિચારી શકાય ?

તમારાં સૂચનો નીચે લખો :

તમે પાણી બગડતું જોયું હોય તેવા સ્થળનાં નામ લખો.

જે જગ્યાઓએ પાણીની અછત હોય ત્યાં લોકો અલગ-અલગ રીતે પાણી બચાવવાની અને ફરી વપરાશની પદ્ધતિઓ અપનાવે છે. આવું તેઓ પોતાની જરૂરિયાત પૂરી કરવા કરે છે. આ સમજ દ્વારા, બાળકો પાણી બચાવવાના કેટલાક મુદ્દા અપનાવે તો તેઓ ખરેખર જાણી શકે છે કે, ‘પાણી બધાં માટે જરૂરી છે.’

વિચારો અને કહો :

❖ નીચે આપેલાં ચિત્રો જુઓ. ચર્ચા કરો. શું આપણે કોઈ એક કામમાં વાપરેલું પાણી કોઈ બીજા હેતુ માટે વાપરી શકીએ છીએ ?

વિવિધ રંગની લીટીથી જોડો. ક્યું કામ કરવામાં આવે તો પાણી ફરી વપરાશમાં લઈ શકાય ?

હાથ અને મોઢું
ધોયેલું પાણી

કપડાં ધોયેલું
પાણી

ફળો અને શાકભાજી
ધોયેલું પાણી

પોતું કરવા

ઝાડને આપવા

શૌચાલય ઉપયોગમાં
લેવું

તમે પાણીનો ફરી ઉપયોગ કરવા અંગે જાણ્યું છે. લોકો પાણી બચાવવાની પદ્ધતિઓ ત્યારે જ વાપરે છે જ્યારે પાણીની તંગી હોય. કેટલાંક લોકો પાણીનો બગાડ કરે છે તેથી જ પાણીની તંગી છે. વિચારો, જો બધાંને પૂરતું પાણી મળે તો કેવું સારું!

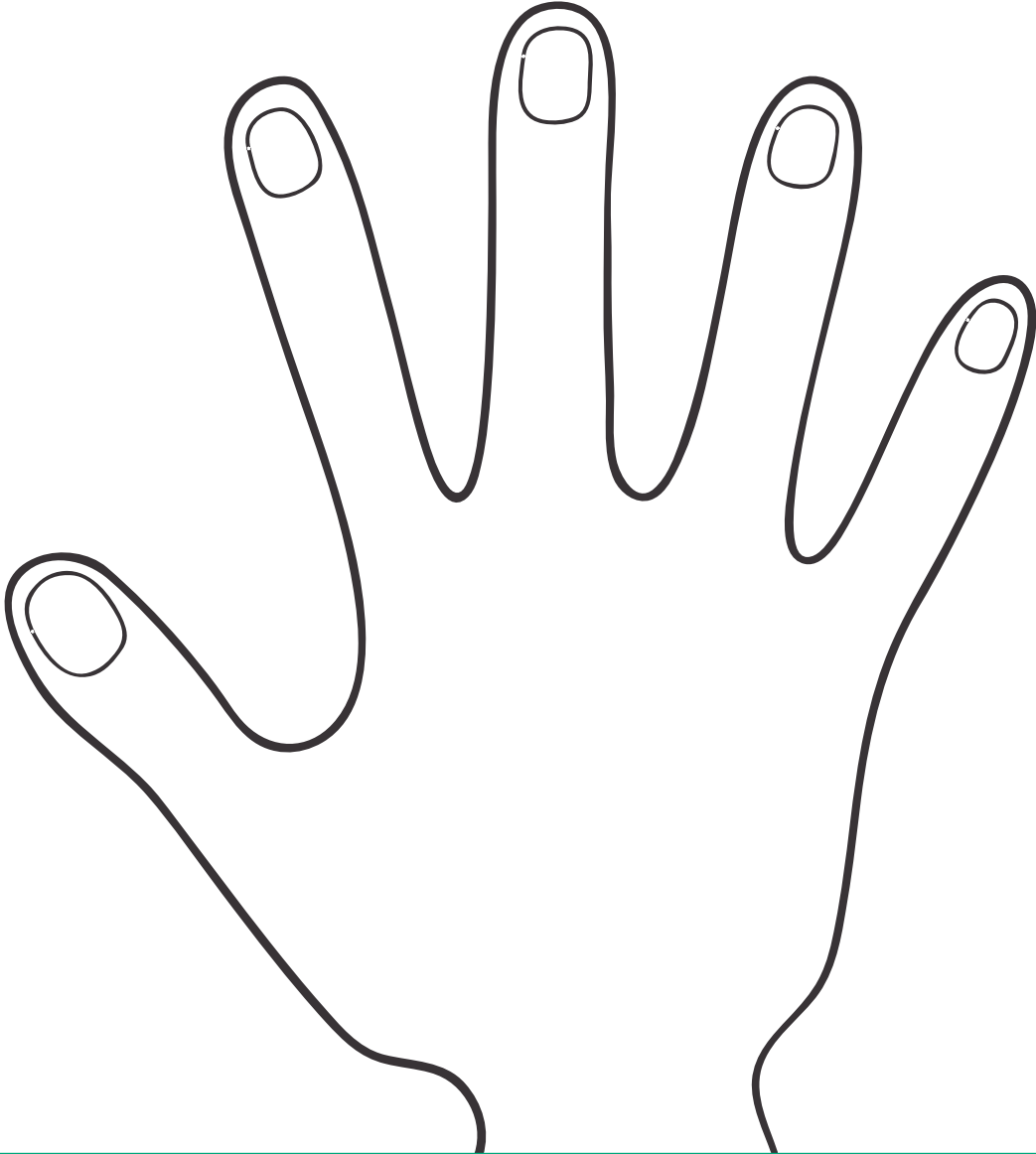

પાણીનો ફરી ઉપયોગ કરવાની ચર્ચા કરો. જે બાળકોને પાણીની બચતનું મહત્ત્વ સમજવામાં ઉપયોગી થશે. આ વિશે બાળકોનાં સૂચનો સાંભળવામાં આવે અને લેવામાં આવે તો ઉપયોગી થઈ પડશે.

પ્રવૃત્તિ :

નીચે હાથના પંજાનું ચિત્ર આપેલું છે. તેના ઉપર પંજો મૂકો. હથેળી કાગળ બાજુ રહે તે રીતે પંજો ગોઠવો. તમારો અંગૂઠો અને આંગળીઓ ચિત્રમાં દોરેલ અંગૂઠા અને આંગળીઓ પર મૂકો.

જે હાથ ચિત્રમાં આપેલા હાથમાં બંધ બેસે છે, તે હાથ તમારો જમણો હાથ છે. તમારો બીજો હાથ નોટબુકના કાગળ પર મૂકો અને તમારા જમણા હાથથી રેખાચિત્ર દોરો અને ચિત્ર મેળવો.

ચાલો આપણે ગીત ગાઈએ.

જમણો હાથ ઊંચો કરો,
ડાબો હાથ નીચો કરો,
બંને હાથ ઊંચા કરો,
સાથોસાથ ગોળ ગોળ ફરો.

જમણો હાથ ઊંચો કરો...

ડાબો હાથ ઊંચો કરો,
જમણો હાથ નીચો કરો,
બંને હાથ નીચા કરો,
સાથોસાથ ઠેકડાં ભરો.

જમણો હાથ ઊંચો કરો...

હાબો :

ડાબા હાથનું ગીત

આવી જ રીતે, ડાબા અને જમણા પંજા માટે ગાઓ.

જુઓ અને કહો :

- ◆ તમારી આગળ શું છે ?
- ◆ તમારી ડાબી તરફ શું છે ?
- ◆ કઈ વસ્તુઓ તમારી પાછળ છે ?
- ◆ તમે કોની ડાબી બાજુએ બેઠા છો ?
- ◆ તમારી જમણી બાજુ કોણ બેઠું છે ?
- ◆ તમે કોની જમણી બાજુએ બેઠા છો ?

બાળકો પ્રવૃત્તિ અને હાવભાવ સાથે ગીત ગાઈને મજા માણશે. તેઓ ડાબે-જમણે, ઉપર-નીચે અને આગળ-પાછળ વિશે તેમના અનુભવોથી જાણશે.

વાંચો અને કરો :

❖ આ ચિત્રમાં રુચિરા ચિત્રની વચ્ચે છે.

- ◆ રુચિરાની પાછળ પુસ્તક દોરો.
- ◆ એક ફૂલ રુચિરાની જમણી બાજુ દોરો.
- ◆ ખુરશી રુચિરાની ડાબી બાજુ દોરો.
- ◆ રુચિરાની સામે ઝાડનું ચિત્ર દોરો.

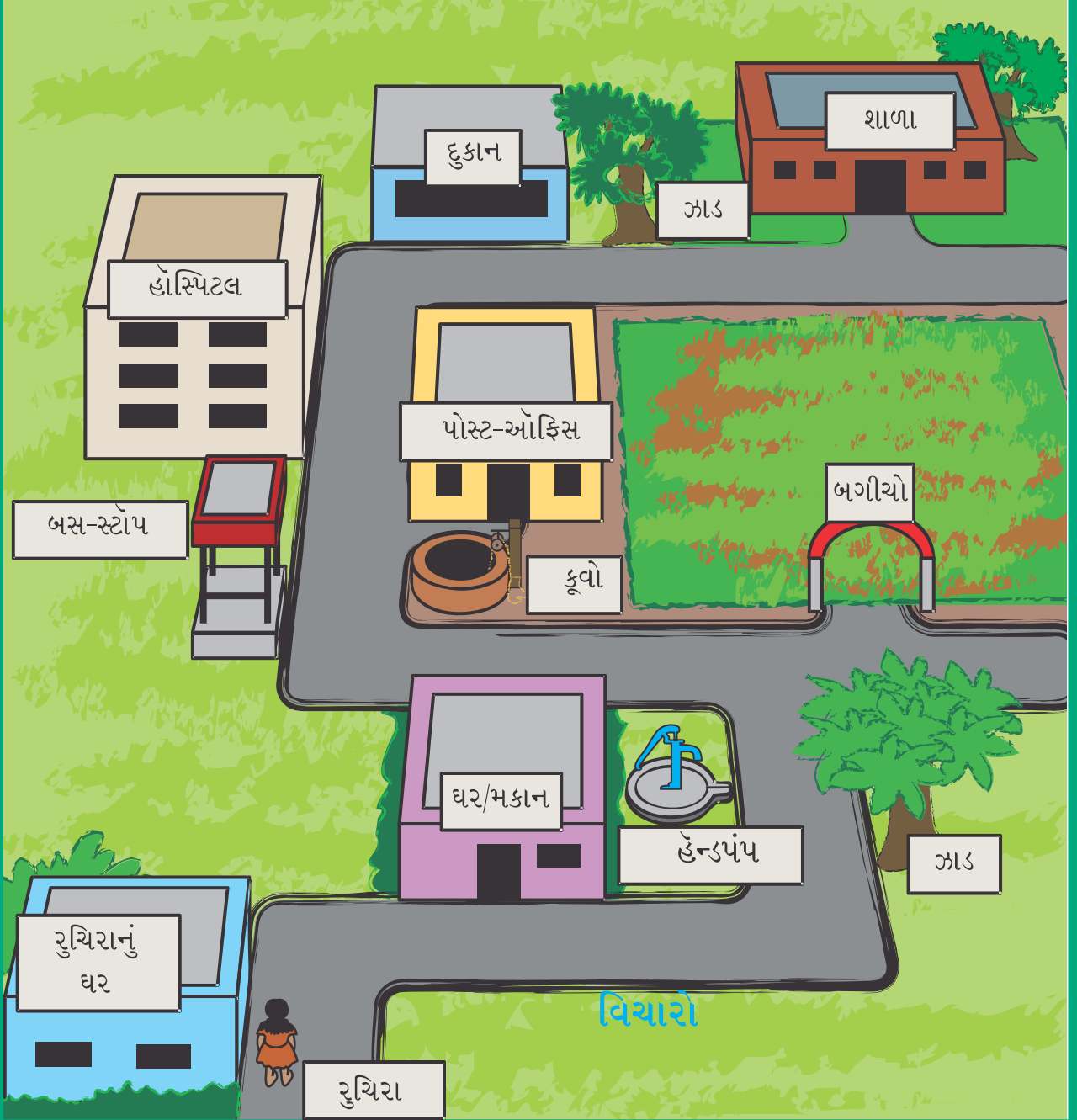

રુચિરાને ઘરેથી શાળાએ જવાનો રસ્તો શોધવામાં મદદ કરો.

B5X3V8

ચિત્રમાં શાળા શોધો. રુચિરાને ઘરથી શાળા સુધી પહોંચાડો.

વિચારો અને લખો :

❖ રુચિરાના ઘરથી શાળા તરફના રસ્તા ઉપર કઈ વસ્તુઓ અને જગ્યાઓ આવે છે ? તેમનાં નામ લખો.

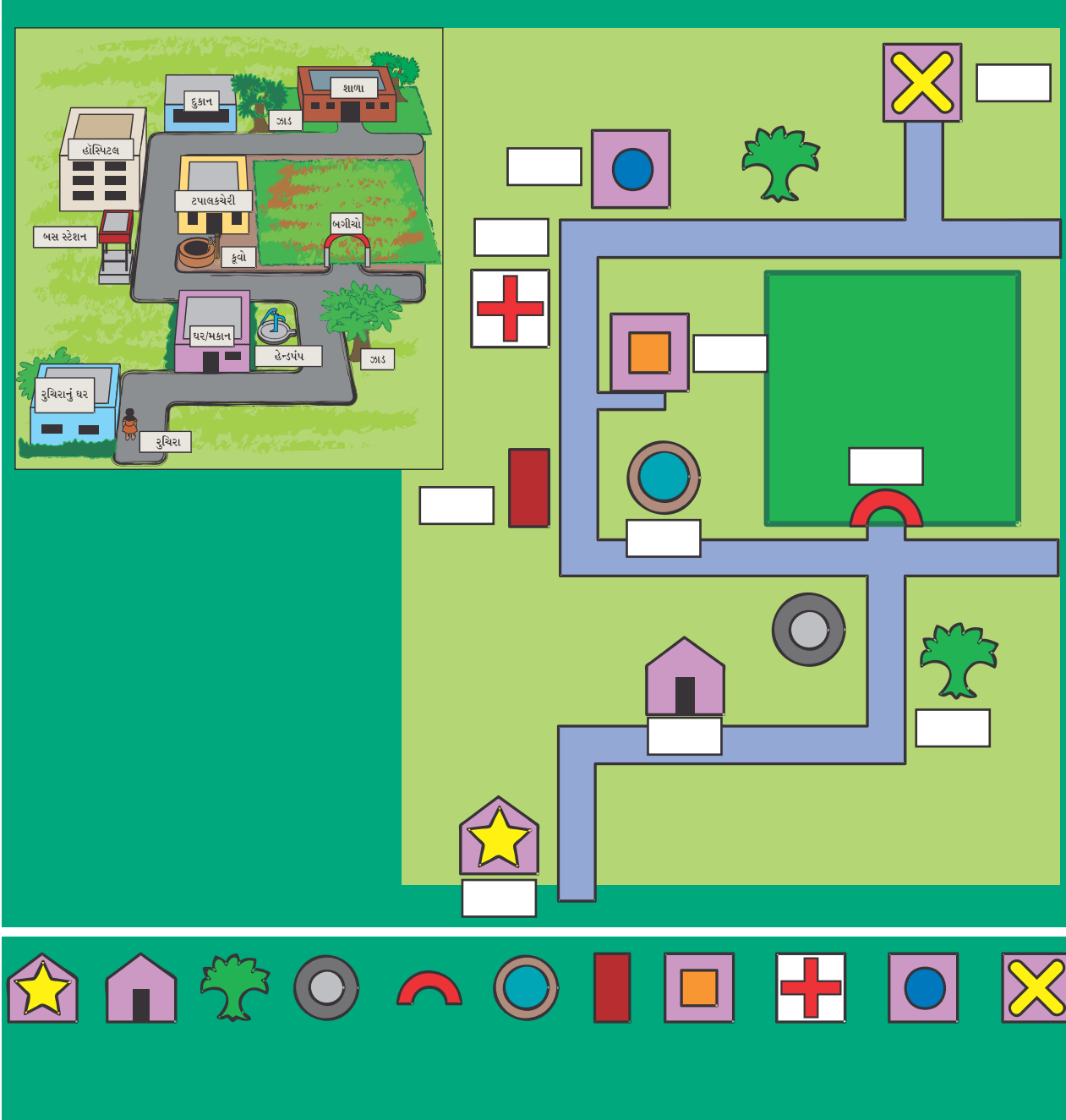
તેની જમણી બાજુએ શું આવે છે ?	તેની ડાબી બાજુએ શું આવે છે ?
•	•
•	•
•	•
•	•
•	•
•	•

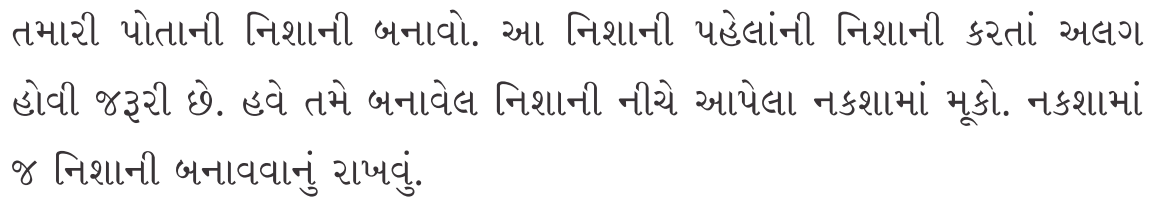
શોધી કાઢો :

❖ રુચિરાએ તેના ઘરેથી શાળાના રસ્તા ઉપર કેટલા વળાંક લેવાના થાય છે ?

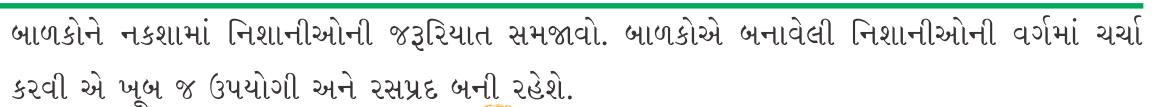
નિશાનીને ઓળખો અને તેનાં નામ લખો.

તમે કહી શકશો, આ નિશાનીઓ શા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે ?

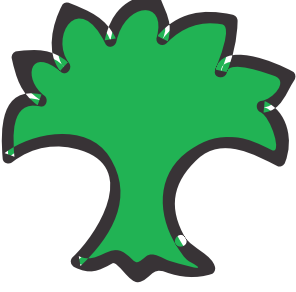
૧૨

વાંચો અને દોરો :

❖ શબ્દ વાંચો અને તે માટેની નિશાની દોરો.

ઝાડ

ઘર

મકાન

શાળા

હોસ્પિટલ

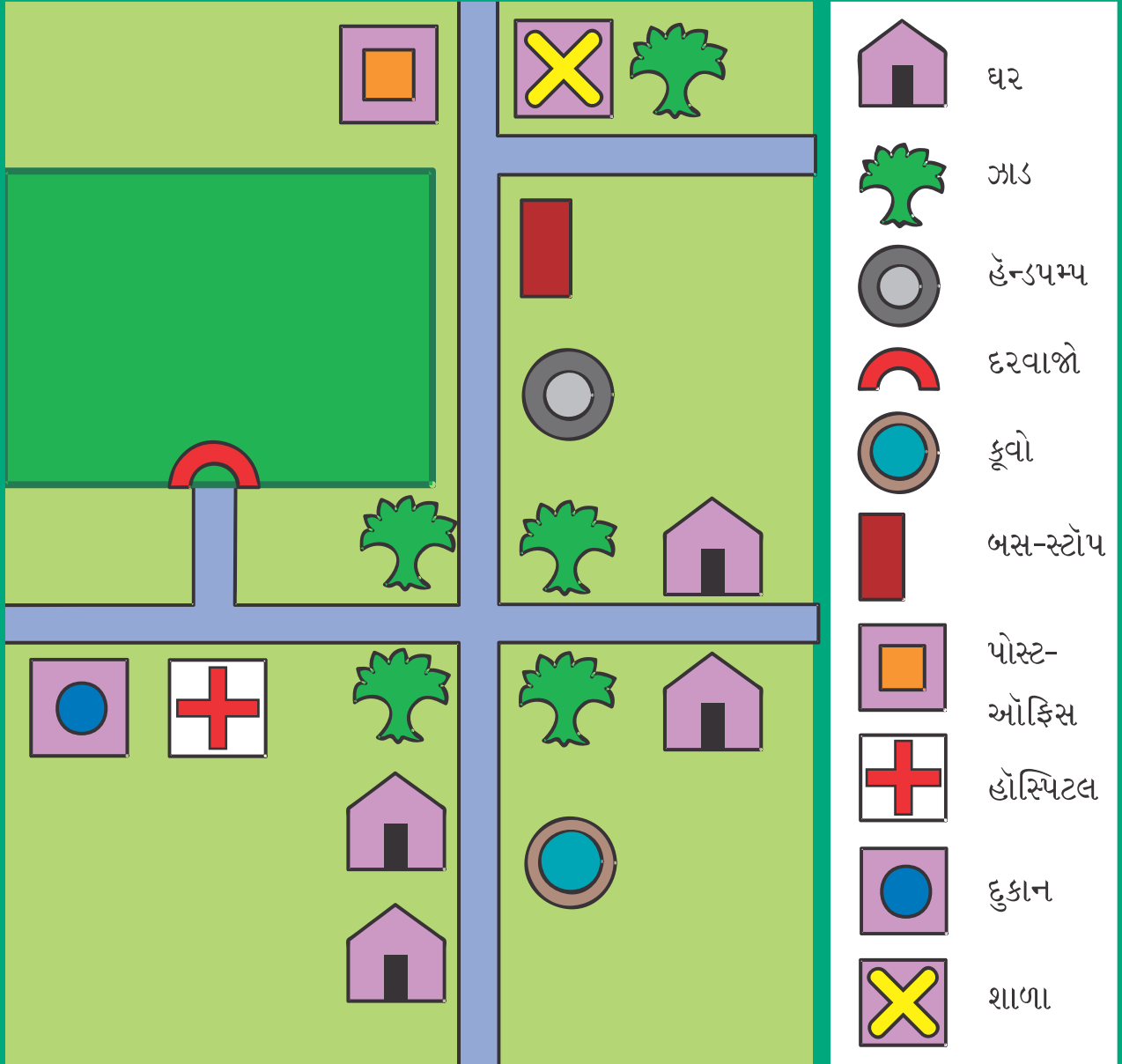
દૂધડેરી

પોસ્ટ-ઓફિસ

વાંચો અને લખો :

❖ નકશાને આધારે વિગત લખો :

◆ નકશામાં કેટલાં ઘર છે?

◆ નકશામાં કેટલી દુકાનો છે?

◆ નકશામાં કેટલાં ઝાડ છે?

- ◆ નકશામાં કેટલા હેન્ડપંપ છે ? _____
- ◆ પોસ્ટ-ઓફિસ કે હોસ્પિટલથી સૌથી નજીક શું છે ? _____
- ◆ બસ-સ્ટેશનની નજીક શું છે ? _____
- ◆ નિશાનીઓની યાદી વગર તમે નકશો વાંચી શકો ખરા ?

❖ તમે ગણિતમાં ભણ્યાં હો, તેવી જ નિશાનીઓ અહીં લખો.

તમારા ઘરથી શાળા સુધી પહોંચવાનો નકશો દોરો :

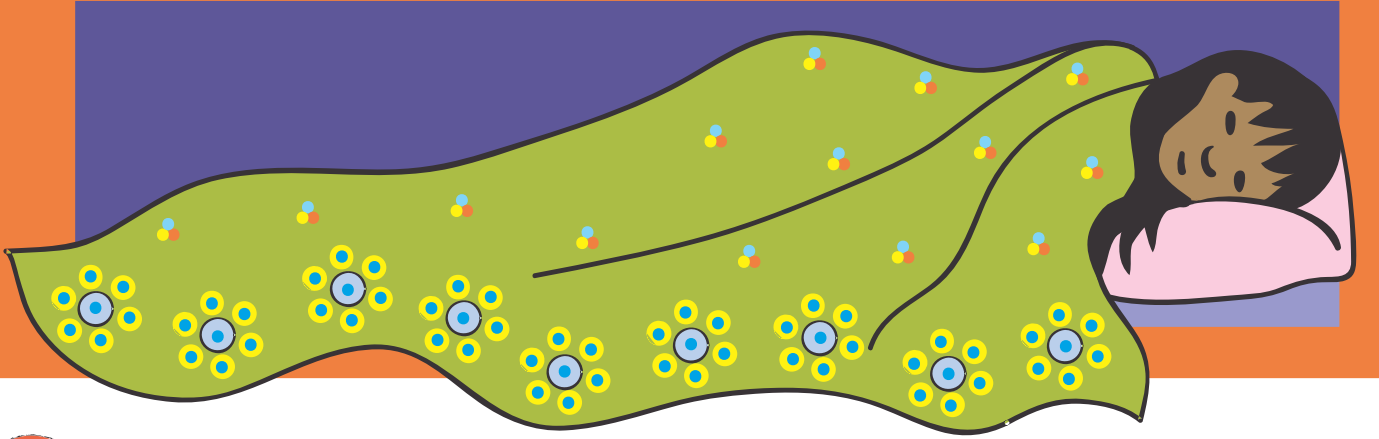
આ નકશો બનાવવા માટે બાળકોને માર્ગદર્શન આપવાનું રાખવું.

સુંદર કપડાં

૨૩

નાની છોકરી સાજીદા. તેને એક બહેન. બહેન તેનાથી મોટી. મોટી બહેને સુંદર ઓઢણી આપી. ઓઢણીમાં જ સુંદર ભરતકામ અને આભલાં લગાવેલાં હતાં. સાંજનું જમવાનું પતાવ્યા પછી, સાજીદાએ આ ઓઢણી પહેરવાની કોશિશ કરી. ઓઢણી સાથે રમત રમતાં તે થાકી ગઈ. ઓઢણી પહેરીને સૂઈ ગઈ. તે ઊંઘમાં પણ ઓઢણી વિશે વિચારતી હતી : ‘સુંદર ઓઢણી કેવી રીતે બનાવવામાં આવી હશે ?’ એવું એ વિચારતી

વિચારો અને લખો :

સાજીદાની ઓઢણી કેવી રીતે બનાવવામાં આવી હશે ?

❖ ઓઢણી અથવા સિવ્યા વગરનું કાપડ લો. તેને અલગ-અલગ રીતે પહેરો. તમે તેને કેટલી રીતે પહેરી શક્યા ?

- ❖ શું કોઈએ તેને લૂંગીની જેમ પહેરવા અથવા પાઘડી બાંધવા ઉપયોગમાં લીધી? બીજી કઈ રીતે તેને પહેરી શકાય?

તમારા ઘરમાં કોઈ પણ કપડાં જુઓ. તમને તેની રચનામાં, તેના રંગમાં અને તેની ભાતમાં શું ભેદ લાગે છે? તેની નોંધ કરો.

કપડાંનું નામ	કપડાંની રચના	રંગ	ભાત/ડિઝાઇન

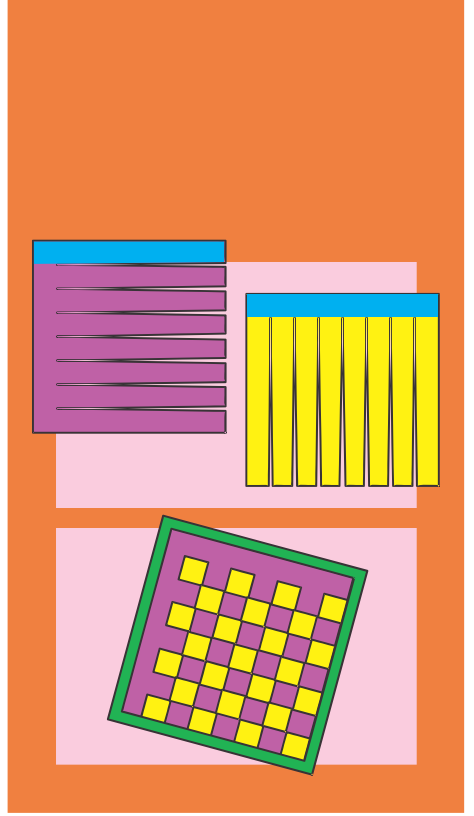

- ❖ જાડું કાપડ અથવા કોથળો સાવધાનીપૂર્વક જુઓ. શું તમે એની લંબાઈ અને પહોળાઈમાં દોરાઓ જોઈ શકો છો ?
- ❖ જ્યારે કાપડને તમે નજીકથી જોશો ત્યારે તેના રેસાના તાણાવાણા સરખા જોવા મળશે.
- ❖ તમે આવી રીતે કાગળ પણ વણી શકો છો.

કાગળનું વણાટ

૧. બે અલગ-અલગ રંગના કાગળ લો.
૨. એક કાગળ ઉપર ઊભી (|) અને બીજા પર આડી (—) રેખાઓ બનાવો.
૩. બંને કાગળ નિશાન કરેલ રેખા સુધી કાપો. ધ્યાન રાખો કે પટ્ટીઓ સંપૂર્ણપણે જુદી ન થવી જોઈએ.
૪. ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે એક કાગળને બીજા કાગળ પર તેની ધાર પ્રમાણે ગોઠવો. (બધી) ધારો યોગ્ય રીતે ચોંટાડી દો.
૫. હવે પટ્ટીઓથી ચટાઈ બનાવવા કાગળને ગોઠવો.
૬. ચટાઈના છેડા ઉપર પટ્ટી અથવા કાગળની ધાર બનાવો જેથી ચટાઈ ખુલી ન જાય.

❖ કાપડ ઉપર છાપકામ

પાઠ વનપરી માં તમે ફૂલોની રચના અને કાપડ ઉપર બનેલાં પર્ણો જોયાં.

શાકભાજી કાપીને તમે પણ તેના ઉપયોગથી આવી રચના બનાવી શકો છો.

ફુલેવર અથવા ભીંડા કાપો. કાપેલા ભાગ ઉપર રંગ લગાવો અને કાગળ અથવા કાપડના ટુકડા પર તમારી પોતાની રચના બનાવો.

❖ રંગ પૂરો :

વિવિધ ફળ વડે
છાપકામ કરો.

A1K7Q7

‘કાગળ વણાટ’ અને ‘કાપડ પર છાપકામ’ની પ્રવૃત્તિ બાળકોને પોતાની પારંપરિક કલાની સાથે સંબંધિત કરવા ઉપયોગી બનશે. બાળકોને તેઓની સર્જનાત્મકતા બતાવવાનો મોકો મળશે.

R 7J8H8

સાપ

છોડ

ખિસકોલી

પાણી

સૂર્ય

ઘાસ

અત્યાર સુધી તમે મોટા ભાગનું પુસ્તક જોઈ ગયાં હશે. તમે વૃક્ષ, પાણી, ઘર, હવા, સૂર્ય અને ઘણી બધી વસ્તુઓ વિશે જાણ્યું હશે. તમે આ બધાં વિશે વિચાર્યું પણ હશે. શું તમે કહી શકો કે આપણે કેમ આ બધી વસ્તુઓ વિશે વિચારીએ છીએ અથવા તે અંગે જાણવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ ?

પક્ષી

ચંદ્ર

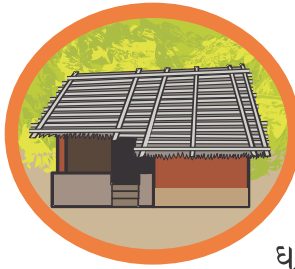
ગાય

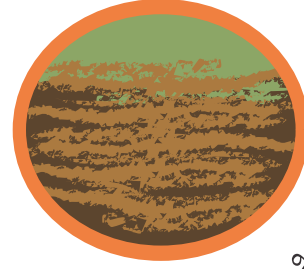
ઉંદર

હવા

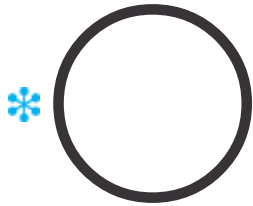

ઘર

જમીન

ચિત્રમાં બતાવેલી વસ્તુઓ સાથે આપણે કેવી રીતે જોડાયેલાં છીએ ? ચાલો, શોધી કાઢીએ.

માં તમારું ચિત્ર દોરો.

- ❖ જીવનમાં જરૂરી હોય એવા ચિત્રને રેખા દ્વારા વસ્તુઓ સાથે જોડો.
- ❖ શું તમે તમારું ચિત્ર ઘર સાથે જોડ્યું ?
- ❖ ચાલો જોઈએ, બીજી કઈ વસ્તુઓ સાથે આપણે ઘરને પણ જોડી શકીએ છીએ.
- ❖ વિચારો, ઘર શાનું બનેલું છે ?
 - ◆ લાકડું - જે વૃક્ષમાંથી મળે છે.
 - ◆ ઈંટો - જે પાણી અને માટીમાંથી બને છે.
 - ◆ માટી - આપણે જમીનમાંથી મેળવીએ છીએ અને
 - ◆ પાણી - આપણે તે નદી, તળાવ, કૂવો અથવા વરસાદથી મેળવીએ છીએ.

તમે જોયું કે ઘર બનાવવા શું જોઈએ અને તે કેવી રીતે મેળવી શકીએ.

આ જ રીતે, અન્ય વસ્તુઓને સંબંધિત વિગત સાથે જોડો. આમ કરતી વખતે, તમને બીજી થોડી વધારે વસ્તુઓનાં નામ લખવાની જરૂર પડશે.

- ❖ અંતે તમને શું જોવા મળ્યું ? એક મોટું જાળું ! ખરું ને ?
- ❖ આ જાળાં પરથી તમે શું સમજી શક્યા ?

વિચારો અને લખો :

ખાટલો બનાવવા કઈ-કઈ સામગ્રીની જરૂર પડશે ?

●		
●		
●		
●		

વિચારો અને લખો :

- ખાટલાને બદલે બીજી કઈ-કઈ વસ્તુ વાપરી શકાય ?

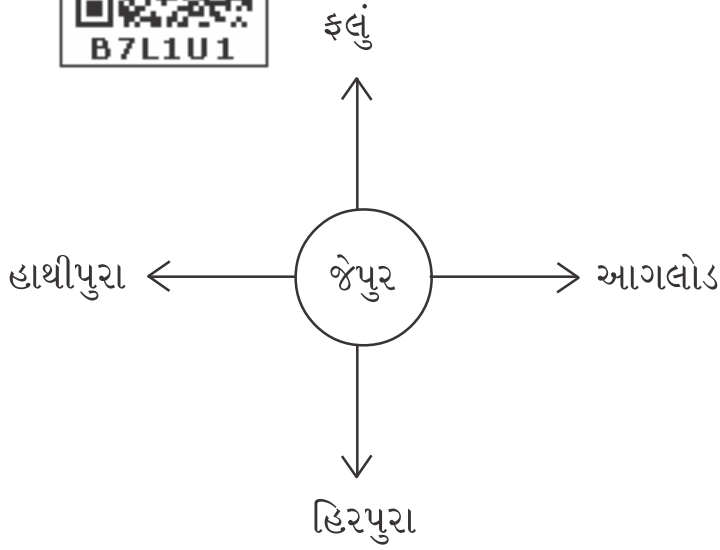

બાળકોએ બનાવેલાં જાળાં દ્વારા તેમને પર્યાવરણની વસ્તુઓ એકબીજા પર નિર્ભર છે તેમ જણાવી પ્રોત્સાહિત કરશો. આ વિષય પર ચર્ચા તેમને વર્ગમાં જાળું બનાવવામાં મદદ કરશે.

મારો તાલુકો

૨૫

આ ઋચનનું ગામ છે.

તે જેપુરમાં રહે છે.

જેપુરની આસપાસનાં ગામની વિગત આપેલી છે. આ વિગતને આધારે ચર્ચા કરો.

વિચારો અને કહો :

- તમારા ગામની આસપાસ કયાં ગામ છે ?
- તમારું ગામ કયા તાલુકામાં છે ?

મારું નામ છે.

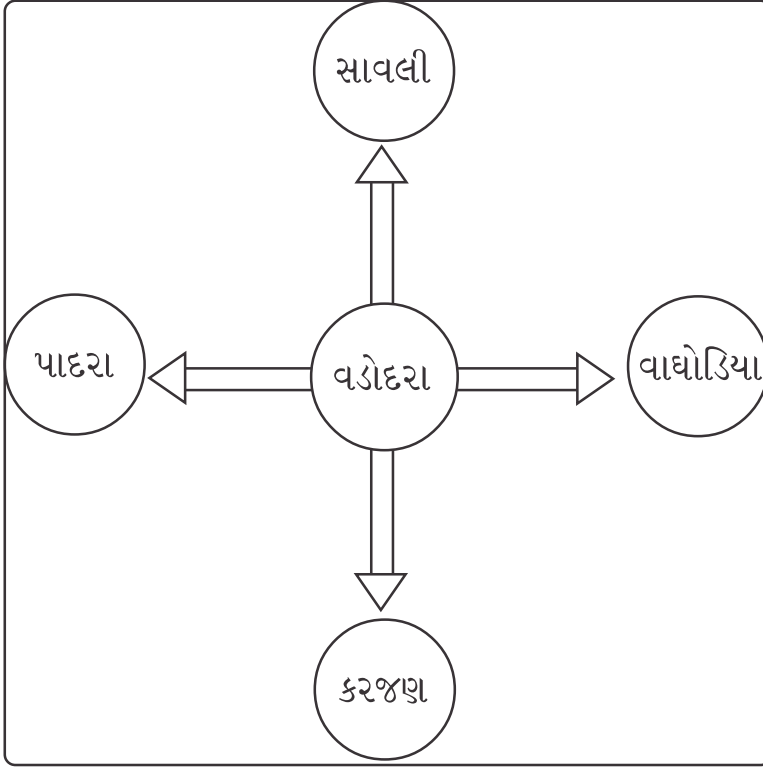
હું માં રહું છું.

મારા ગામની આસપાસ નીચે મુજબનાં ગામ છે.

યાદ કરો અને લખો :

આસપાસનાં ગામનાં નામ લખો.

આસપાસનાં ગામ અંગે આપણે જોયું. ગુજરાતમાં અત્યારે બસો પચાસ તાલુકા છે. દરેક તાલુકામાં વિવિધ ગામ આવેલ હોય છે. કેટલાંક ગામના સમૂહ વડે તાલુકો બને છે. આપણે આપણા તાલુકા અંગે વિગત તૈયાર કરીશું.

આ રતનના તાલુકાની વિગત છે.
અહીં, વડોદરા જિલ્લાના વિવિધ તાલુકાની વિગત આપવામાં આવેલ છે. આ વિગતને આધારે ચર્ચા કરો.

વિચારો અને કહો :

- અહીં બીજા કયા-કયા તાલુકા છે ?
- આપનો તાલુકો કયા જિલ્લામાં છે ?

મારા ગામનું નામ છે.

મારું ગામ તાલુકામાં છે.

મારા તાલુકાની આસપાસ બીજા તાલુકા પણ આવેલ છે.

જુઓ અને લખો :

આસપાસના તાલુકાનાં નામ લખો.

આપણી આસપાસ અનેક ગામ છે.

વિવિધ ગામથી તાલુકો બને છે.

કેટલાક તાલુકાના સમૂહથી જિલ્લો બને છે. સૌનું ગામ, તાલુકો અને જિલ્લો વિવિધ રીતે આગવી ઓળખ ધરાવે છે. આપણા તાલુકામાં શું-શું વિશેષ છે તે અંગે નોંધ કરીશું.

વિચારો અને લખો :

આપના તાલુકા અંગેની વિગત જાણો અને લખો.

પશુ			
વાહન			
ધાર્મિક સ્થળો			
જોવાલાયક સ્થળો			

વાંચો અને કહો :

આપણી આસપાસનાં ગામ આપણાં પડોશી ગામ કહેવાય. આપણા તાલુકાની આસપાસના તાલુકા આપણા પડોશી તાલુકા છે.

કેટલીક વખત પડોશનું ગામ પણ બીજા તાલુકામાં હોઈ શકે છે. આસપાસનાં ગામ અંગે વિગતો જાણો.

વિચારો અને લખો :

તાલુકાનું નામ	ગામનું નામ	કોણ રહે છે ?	શું કરે છે ?
મેઘરજ	બાંઠીવાડા	મોટાભાઈ	નોકરી

આવા અન્ય તાલુકા અને ગામ અંગે જાણકારી મેળવો તથા અન્ય મિત્રોને જાણકારી આપો.

નોંધ

ફનપેજ-૧

